

Bibó István évváró beszéde

Elhangzott 2003. június 20-án

Kedves diákok, kedves szülők és hozzátartozók, kedves munkatársaink, vendégeink, kedves gyülekezet!

Legelőször is egy paródiát szeretnék felolvasni, egyik kedvencemet, amely – mint minden igazi paródia - nagyon komoly dolgokról szól, azt is mondhatnám: véresen komoly dolgokról. A paródia szerzője Weöres Sándor, címe pedig az, hogy

ANTICINGÁR

Végre kiderül: mindennek okai a cingárok. Ők állnak lesbe az utcán, s ha öregasszony jön, nem köszönnek. Nagyobb gondjuk, hogy szalmakalapjukat kicseréljék sorsjegyre, s Európa vizeibe krokodilt honosítsanak, ott se legyen biztonság. Mindig hajnalban az ágyban kezdik üzelmüket, aztán mennek az utcára. Olyik hivatalba jár, más színleg pincér, vagy lakatos: mert mind álcázza magát. De igazi mesterségük a cingárság. Mert végre kiderül: mindennek stb.

Ezzel a satöbbivel zárul a szöveg, amelyről nyilván meg tudtátok állapítani, hogy nem a vékony, sovány embereket parodizálja, hanem egy gondolkodásmódot. Egy olyan gondolkodásmódot, amelyből csak a gondolkodás hiányzik; egy ész nélküli észjárás. Amiről az ilyen észjárás beszél, arról igazán alig tudunk meg valamit - a cingárokról is csak annyit, hogy ők a hibásak, de például azt a csekélységet, hogy *mi a hiba*, azt nem - az érvek, a gondolatok, az események, pontosabban az eseménytöredékek zavarosak, légbőlkapottak, nincs igazi tartalmuk, ezért minden valóságra ráhúzhatók, mindenről ők jutnak az eszünkbe, s ha kifogyunk az érvekből, kezdjük újra ugyanazt mondani, mert se gondolni, se mondani nem tudunk mást; akármi történik is velünk vagy másokkal, itt a szemünk előtt vagy Új Zélandon, mindig ugyanaz jut az eszünkbe. Érdemes azonban megfigyelni, hogy az ilyen észjárás beszéde képes úgy csinálni, mintha mély összefüggéseket fedezne fel, mintha ravasz szándékokat leplezne le. Amikor aztán ez a gondolkodásmód virágba borul, vagy szárba szökken (hogy képzavarral fejezzem ki magamat), akkor az elmebajjal válik határossá. De ehhez az elmebajhoz több lépcsőfokon át jut el, és sohasem az elmekórtani állapottal kezdődik, hanem a gondolkodásra való - először nem is igazán feltűnő - lustasággal. Hogyan? Öt lépcsőfokot mutatok be, és hozzáfűzöm, miben látom ezeknél a gondolkodásra való restséget.

1. Az első fok az a teljesen józan tapasztalat, hogy minden dolognak, esetnek, eseménynek *ok a* van, és az ok gyakran egy vagy több *személyhez* köthető; (de elfelejtjük, mert restek vagyunk, hogy az eseményeknek rendszerint *több oka* van, és nem is biztos, hogy *minden ok* személyhez köthető; és egyébként is csak a szemünk előtt lévő, közvetlen *kiváltó* okot látjuk; a mélyebb *indítóokat*, a segítő vagy fékező *körülményeket*, az okok összefüggő *láncolatát* nem, és nem is keressük, mert az fárasztó).

2. A második lépcsőfok: a számomra kellemetlen dolognak, a rosszul sikerült esetnek is oka van, tehát a hozzá köthető személy/valaki *hibás, vétkes*. De mivel én magam vagyok a velem történő dolgokhoz a legközelebb lévő személy, és ilyenkor nagyon kellemetlen arra a közmondásra gondolni, hogy mindenki a maga szerencséjének (vagy balszerencséjének) kovácsa, és ennek a felelősségét vállalni terhes, - ezért az

önkritika kikapcsolásával

(ebben áll a gondolkodási restség) az okot csakis

másban, a másokban

keresem és találok meg, lehetőleg olyan személyben vagy csoportban, akit vagy amelyet amúgy sem kedvelek - és így már el is jutunk a 3. lépcsőfokhoz:

3. *mindig* másvalaki a hibás (megtörténik az egyik eset alapján a többire való gyors és felületes általánosítás anélkül, hogy a többi esetet - lustaságomat legyőzve - egyenként végiggondolnám) - és innen már ismét egyenes út vezet tovább a negyedik fokozathoz:

4. mindig *ugyanazok a mások* a hibásak, belép tehát a *bűnbakképzés*, amikor a téves általánosítás ugyanarra a személyre vagy csoportra fixálódik; ötödszörré pedig

5. mindig *mindenért* ők a hibásak; itt befejezi munkáját az egész folyamaton végighúzódozó *primitív leegyszerűsítés*

, nehogy egy új helyzetben újra gondolkodni kelljen, hiszen az oly fárasztó, és meg is érkeztünk az elmebajhoz. Mostmár csak meg kell indokolni, alá kell támasztani "érvekkel", igazolni kell : a másik a hibás, a barátom, a szomszédom, a tanár, a diák, a gyerek, a felnőtt, az öregek, a fiatalok, a kommunisták, az imperialisták, az anarchisták, a fasiszták, a jobboldaliak, a baloldaliak, a középen langyoskodók, a Habsburgok, a németek, az oroszok, a románok, a magyarok, a zsidók, az arabok, a törökök, a tatárok, a cigányok, a bankárok, a cingárok, csak én nem - mert v

égre kiderül: mindennek okai a cingárok. Ők állnak lesbe az utcán, s ha öregasszony jön, nem köszönnek. Nagyobb gondjuk, hogy szalmakalapjukat kicseréljék sorsjegyre, s Európa vizeibe krokodilt honosítsanak, ott se legyen biztonság. Mindig hajnalban az ágyban kezdik üzemüket, aztán mennek az utcára. Olyik hivatalba jár, más színleg pincér, vagy lakatos: mert mind álcázza magát. De igazi mesterségük a cingárság. Mert végre kiderül: mindennek stb.

Nehogy azt higgyétek: azért, mert ezt az észjárást, azaz ennek beszédmódját oly remekül lehet parodizálni, attól ez veszélytelen és ártalmatlan. A történelem arra tanít, hogy "a meg nem gondolt gondolat" a legkártékonyabb, leggyilkosabb dolgok közé tartozik. Minden baj okai a keresztyének – mondta Róma zsarnoka, Néró, felgyújtatta Rómát és megkezdte a keresztyének üldözését. De a keresztyén Európa történetének is van egy szegyenvonala, amelynek mentén -

ahogy a februári Holokauszt-megemlékezésen hallottatok - időnként minden bajnak, járványnak, tűzvésznek, gyilkosságnak okait és tetteseit a zsidókban találták meg, akiket ezért megbélyegeztek, elűztek, legyilkoltak - utoljára hatvan évvel ezelőtt, Európa közepén. Ma viszont sok zsidó - elsősorban a mai Izraelben élők közül - gondolja azt, hogy minden bajnak okai az arabok; az arabok szerint az amerikaiak, az amerikaiak szerint a terroristák, és így tovább... s mi az eredmény? Az, hogy naponta hallhatunk, olvashatunk a halottakról. Minden baj oka az egyház - vallották a francia forradalom egyes elvakult ideológusai, s az általuk felizgatott tömeg olyan szerzetesházakat is lerombolt s azok összes lakóját legyilkolta, ahol a szerzetesek elmebetegeket és fogyatékosokat gondoztak. Minden baj okai az imperialisták, akiknek emberei mindenhová beférkőznek - állították az orosz kommunizmus vezetői, akik mindenütt ellenséget kerestek, s ezért többször tízmillió embernek kellett meghalnia. Ennek a gondolkodásmódnak - pontosabban gondolkodáshiánynak - a megjelenéseit *a történelemben - visszatérően - halottak milliói kísérik*

. A paródia tehát arra is jó, hogy Weöres Sándor olvasói időben vegyék észre - akár önmagukban is - az ilyesmire való hajlandóságot, s a nevetségesség mögött az életveszélyes kártékonyt.

Nem tudom, feltűnt-e nektek - ezt most a tizenkettedikeseknek mondom, de a hetedikesek is értsenek belőle - mióta itt vagytok az iskolában, 5-6 éve azért dolgozunk, hogy ti ne így gondolkozzatok. Minden új helyzetben, amely magyarázatot igényel, meg kell keresni az okok és következmények egész láncolatát, végig kell gondolni az összefüggéseket, és bármilyen fásztó, és bármennyi energiát igényel, meg kell találni a valódi okokat - nem pedig kész kaptafára húzni a dolgot, tavalyi receptet elővenni, és megint ütni egyet - mondjuk - a cingárokon.

Kedves végzősök, tizenkettedikesek, a ballagási ünnepélyen ugyanitt a hazaszeretetről volt szó, s azzal áztatom magam, hogy néhányotoknak talán sikerült valami útravalót adnunk. Most ezt azzal a kívánsággal és kéréssel szeretném kiegészíteni, éppen a hazaszeretetre gondolva: Ti ne legyetek a primitív leegyszerűsítések és a meg nem gondolt gondolat emberei. Őrizkedjete azoktól, akik így gondolkoznak, s főleg magatokat őrizzete meg az anticingár-mentalitástól és színvonaltól. Aki e csapdába beleesik, az a körülötte lévő teljes valósággal rossz viszonyba, téves kapcsolásba kerül; se önmagát, se a párját, se barátait, se ellenségeit, se szülőföldjét, se hazáját nem tudja megismerni és megérteni; elviselni sem tudja, amikor elviselnie kellene, és főleg nem tudja okosan szeretni. S az ilyen ember nagyon nehezen talál olyan valakit, aki majd őt tudná okosan szeretni; s ha talál is, a viszony szomorúan és reménytelenül egyoldalú marad.

"Mindent megpróbáljatok (azaz: megvizsgáljatok, végiggondoljatok); ami jó, azt megtartsátok!"
- írja Pál apostol a
thesszaloniki gyülekezet tagjainak.

"Ami jó, azt megtartsátok!"

Titeket pedig - velünk, mindnyájunkkal együtt - tartson meg Isten nemcsak egy szép és pihentető vakációra, hanem értelmes, jó, teljes életre. Ezzel zárjuk be a 2002-2003-as tanévet.